

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. २९३
घ

Title दशकुमार, चौरतम

Author दण्डी

Extent २५ पत्र Age सं. १८३६

Subject आख्यायिका (काव्य)

दशकुमारचरित पूर्व प्रीठिका

रक्षत्र

१५ जगन्नाथ

नं. 253 घ
दशकुल चतुर्लोक
रामचन्द्र
24 घण्टा
आ-मा-मा
का-का
का-का
मि-मि
१८३५
वि.

७२

२३० श्रीगणेशायनमः। ब्रह्मांडव्यवहाराः। शतधृतिभवनं मोरुहोनालदंडः। ह्योणीनौकूपदंडः। क्षरदमरसरित्यदिका
 ॥१॥ केतुदंडः। ज्योतिश्चक्रान्तरदंडास्त्रिभुवनविज्ञयसंभदंडोऽघ्निदंडः। श्रेयस्त्रैविक्रमस्तेवितरतुविवुधद्वेषिणां कालदं
 डः॥१॥ अस्मिन्मस्मन्नगरी। निकषायमानाशश्वदगण्यपण्यविस्तारितमणिगणादिवस्तुव्याख्यातारत्नाकरमाहा
 त्यामगधदेशशेखरीभूतापुष्पपुरीनामनगरी। तत्रवीरभटपटलात्रंगतुरंगकुंजरमकरभीषणसकलरिपुगणे
 कटकजलनिधिमथनमंदरायमानसमुदंडमुज्जहंडमंडनः। पुरंदरपुरंगणवनविहरणपरायणगीर्वाणतैरुण
 गणिकागणजेगीयमानयाः। तिमानयशिरदिंदुकुंदवनसारनीहारहारमणालमगलसुरगजनीरक्षीरगिरिश
 दृहामकैलासकाशनीकाशमूर्त्याश्चितदिगंतरालपूर्त्याकीर्त्याः। भितः। सुरभितः। स्वर्लोकशिवरोरुचिररत्न
 रत्नाकरवेला मेखलावलपितधरणीरमणीसौभाग्यभोगभाग्यवानः। नवरतयागदक्षिणारक्षितशिष्टविशिष्ट
 विद्यासंभारभासुरभसुरनिकरोविश्वितारातिसंतापेनप्रतापेनसतततुलितवियन्मध्येहंसोराजहंसोनामघन

रामः
 ॥१॥

दर्पकंदर्पसौंदर्यसौंदर्यरूढनिर्वघरूपोभूयोवभूवतस्यवसुमतीनामसुमतीलीलावतीकुलशेखरमणीरमणीवभूवरोषरू
 णनिरिलाक्षेणभस्मीकृतचेतनेमकरकेतनेतदाभयेनानवद्यावनितेतिमत्वातस्यरोलंबावलीकेशजालंप्रेमाकेशराज
 नीकरोविजितारविंदंवदनंजयध्यजायमानोमीनोजायायुतोक्षियुगलंसकलसैनिकांगवीरोमलयसमीरोनिःश्वा
 सः यथिकरुहलनःकरवालःप्रवालश्राधरविंबविजयशंखोबंधुरालाचरणधराकंधरापूर्णकुंभोचक्रचाकानुका
 रोपयोधरोज्यायमानेमाईवासमा। नेविसलतेचाहृईषडुत्सुल्ललीलावतंसकल्हारकोरकोगंगावर्तसनाभिनाभि
 ईरीकृतयोगिमनोरथोजेत्रथोतिघ्ननंजघ्ननंजयस्तंभभूतेसौंदर्यभूतेविधितयातिजनारंभेरंभेचोहयुगंआतपत्रस
 हस्त्रपत्रंयादद्वयमस्त्रभूतानिप्रसूनानितानीतरणर्पगानिचसमभूवन्निवविजितामरपुरेषुष्यपुरेनिवसतामानं
 तभोगलालितावसुमतीवसुमतीवमगधराजे। नयथासुखमन्वभावि। तस्यराजःपरमविधेयाधर्मपालपद्मोद्भवसित
 वर्मनामधेयाधीरधिषणावधीरितिविबुधाचार्यविचार्यकार्यसाहित्याःकुलार्मत्यास्त्रयोभूवन्। तेषांसितवर्मणःसुम

दश. तिस्र्यवर्माणो धर्मपालस्य सुमंत्रसमिचकामपालाः पमोद्वस्यं सुशतलोद्वावितितनयाः समभूवन् तेषु धर्मशीलः
 ॥ २ ॥ सत्यवर्मा संसारासारां वुधातीर्थयात्राभिलाषी देशांतरमगमत विटनटवारनारी पण्यणोदुर्विनीतः कामपालो जनका
 ग्रजन्मनोः शासनमतिक्रम्य भुवं वभ्राम रत्नोद्भवोपि वाणिज्यनिपुणतया पारावारतरणमकरोत् इतरे मंत्रिस्तनवः पुरं
 द्रपुरातिथिषु पितृयुयथा पूर्वमन्वतिष्ठन् ततः कदाचिन्नानाविधमहदायुधैः पुण्यरचिता गणपजन्यराजन्यमौलिपालि
 निहितनिशितमायकोमगधनायकोमालवेश्वरं प्रत्यग्रसंग्रामवस्त्रं समुत्कटमानसारं प्रति सहेलं न्यक्तुं तत्तलधिनिर्घा
 षाहंकारेण भेरीभांकारेण हठिकाकर्णनाक्रांतमयचंडिमानं दिग्दंतावलवलयं विचूर्णयन्निजभरनमन्मदिनीभरणा
 यस्तमुज्जगरात्तमस्तकवलेन चतुरंगवलेन संयुतः संमौत्रोभिलाषेण रोषेण महता विष्टे निर्ययौ मालवनाथोऽप्यने
 कानेकपृथसनाथो विग्रहः सविग्रहद्रवसाग्रहो भिमुखीभयभयो विर्जगाम तयो रथारथतुरगरवुरथुस्मशोणी
 समुद्रूते कश्चिदाकटस्त्रवन्मदधाराधौतमूलेन ववह्रभेवणागतदिव्यकन्या जन्मजवनिकापटमंडलश्च वियन्नलव्योक्तु

रामः

॥ २ ॥

लेभ्लीपटलेदिविषदधनिधिवृक्तान्यधनिपटहधानवधिरिताशेषदिगंतरालंशस्त्राशस्त्रिहस्ताहस्तिपरस्यराभिहतसैन्यं
 जन्यमतनि । तवमगधराजः प्रक्षीणसकलसैन्यमंडलंमालवराजंजीवग्राहमभिगृह्यकृपालुतयापुनरपिस्वराज्येप्रतिष्ठा
 पयामासततः सरलाकरमेखलामिलांमनन्यशासनान्ननशासधेपसतयानारापणंसकललोककारणानिरंतरमर्थ
 यामासा ॥ अथकदाचित्तदममहिषीदेवीदेवेनकल्पवल्लीकल्पाहेहीतिप्रभातसमयेमुस्वप्नमवलोकितवतीसात
 दादपितमनोरथपुष्पभूतंगर्भमधेन ॥ राजापिसंपन्नकृताखंडलः ॥ सुहृन्ममंडलंसमाहूयानिजसंपन्नमनोरथा
 नुरुपदेव्याः सीमंतोत्सवंव्यधत्त ॥ एकदाहितैः सुहृन्मन्त्रिपुरोहितैः सभायांसभायांसभायांसिंहासनासीनोगुणै
 रहीनोललाटतटन्यस्तांजलिनाद्वारपालेनव्यज्ञापि ॥ देवदेवसंदर्शनलालसमा ॥ नमः कोपिदेवे ॥ नविर ॥ च्यार्च
 नाहोयतिर्द्वादेशमध्यास्तइति ॥ तदनुज्ञातेनतेनसंसंयमीनपसमीपमनायि ॥ भूपतिरायांतंतंविलोक्यसम्पक्ता
 ततदीयगृहचारभावोनिखिलमनुचरनिकरंविस्मज्यमंत्रिजनसमेतः प्रणमितमेनंमंदहासमभाषताननुतापसेदे

दश.

॥ ३ ॥

3

शंसापदेशं भ्रमत्तमं वास्तवतश्च भवदभिज्ञातं कथयन्निति तेनाभाषिभूभ्रमणवलिना प्रांतलिना देवशिखरसिदेवस्याहामाहाये
नं निर्दोषं वेवं स्वीकृत्य मालवेन्द्रनगरं प्रविश्य तत्र गृहं तं वर्त्तमानं लस्य राहः समस्तमुदंतं जातं विदित्वा प्रत्यागमं मानी मानसा
रः ॥ स्वमेनिकायुष्मन्नांतरेपे संपराये भवतः पराजयमुनुभूय वैलक्ष्य लक्ष्य रूढयो वीतदयो महाकालनिवासिनं कालीवि
लासिनमनश्वरं महेश्वरं समाराध्य तपः प्रभावसंतुष्टादस्मादेकवीरागतिं घ्नीभयदां गदालधात्मानमप्रतिभटं मन्यमानो
महाभिमानो भवंतारियो दुमुंयुंक्ते । ततः परदेव एव प्रमाणमिति । तदोलाच्यनिश्चितकृत्यैरमात्यैराजा विज्ञापितो भूत् दे
वनिरुपायेन देवसहायेन यो दुमरातिरायाति । तस्मादस्माकं पुष्टं सांप्रतमसाप्रतं । सहसा दुर्गसं । अयः क्रियतामिति । ते
वहुधा विज्ञापितोऽप्यखर्वणगर्वणविराजमानो राजा तद्वाक्यमकृत्यमित्यनादृत्य प्रतियोद्धुमनावभवाशितिकठंदत्तश
क्तिः सारोमानसारोमानसारो यो दुमनसामग्री । भूपसामग्री समेतोः । हे शंमगधदेशं प्रविवेश । तदा तदा कर्णमंत्रिणा
भूमहेंद्रमगधेंद्रं कथंचिदनुनीय रिपुभिः साध्ये विंध्याटवीमध्ये वरोधान्मूलवलग्निताश्च निवेशयामासुः राजहंसस्तुप्रशस्त

रामः

॥ ३ ॥

वीतैर्न्यसैन्यसमेतस्त्रीव्रगत्यानिर्गत्याधिकरुषं द्विषंरुधपरंस्पर्खद्वैरयोरेतयो। शरयोस्तदालोकनकुन्तुहलागतग
 गनचराश्रयकारणोर्णेवर्जमानेजयाकांक्षीमालवदेशरत्नीविविधागुधस्यैर्यवर्याचितसमरतुलितामरेऽरस्यम
 गधेश्वरस्यतस्योपरिपुगपुगाएतिदमांगदं प्राप्तिगोत। निश्चितशरानिकशंकलीकृतापिसापश्रुपतिशासनस्याबंध्यतयासू
 तंनिहत्स्यथस्यंराजानंमृष्टितेमकाधीत। ततोवीतप्रग्रहाअक्षतविग्रहावाहोरथमाहायदैवगत्यांतः पुरशरणंमहारण्यं प्रा
 विशान्। मालवनाथोजपलक्ष्मीसनाथोमगधराज्यं। प्राप्त्यं समाक्रम्यपुष्यपुरमध्यतिष्ठत्। तत्रहेतिततिहतिश्रांताश्रमा
 त्यादैवगत्याः प्रत्युक्तांतजीवितानिशांतवातक्रालसैन्यक्षतिंरातोः दृश्यत्वंवाकरोर्पाद्विआशोकसागरमग्नारमणानु
 गंमंनेमतिव्यधत्। कल्याणिभूरमणमरणमनिश्रितं किंचदैवतकथितोमथितोद्वतारातिः सार्धमौमोभिरामोभविता
 सुकमारकुमारस्त्वदुदरेवसति। ततस्मादद्यतवमरणमनुचितमितिभूषितभाषितैरमात्यपुरोहितैरनुनीयमानतया
 क्षणक्षणहीनयात् स्त्रीमस्थायिअथाईरात्रेनिद्रानिलीटनेत्रेपरिजनेवित्तनेशोवृषारवाभयामुत्तर्तुमशक्रुचं

दश.

॥४॥

५

तीसेनानिवेशे श्रेणिः शृङ्खले श्रेणिः श्रेणिकम्पयस्मिन् ॥ रथस्य संसृजतया तदानयनपलायनश्रांता गंतुमक्षमा क्षमापतिर
थ्याः पथ्याकुलाः पूर्वमतिष्ठन् ॥ तस्य निकटवर्ततेः श्राव्यां मतिरेखायामिव कचिदुत्तरीयाद्वेन वंधनं मति साधनं विरच्य मर्त्य
कामावाङ्माधुरीचिस्मीकृतकलकंठासाश्रकं वयलपत् ॥ लावणे पोषमितपुष्पसायकभनायकभवानेव भाविन्यपि जन्मनि
वस्य भो भवत्विति ॥ तदा कर्णनीहा शक्तिरसंपर्कलब्धावबोधोः मागधोगाधरुधिरचिरभरणनष्टचेष्टो देवी वाकमेव नि
श्रित्वानसन्वानः ॥ प्रियवचनानि शाने स्तामाह्वयत् ॥ सासंभ्रममागस्यामंदरुदयानंदसंयुक्तवदनारविंदात्तमुपोषि
ताभ्यामिवानिमिषिताभ्यां लोचनाभ्यां सत्रां प्यविकस्वरेण स्वरेण पुरोहितामात्यजनमुच्चैराहूयते मस्तमदर्शयत् ॥ राजानि
टिलतटे चंचितनिजचरणं वृजेः ॥ प्रशंसितदेवमाहात्म्येण मात्यैः भाणिः देवार्थ्यवेयः सारथ्यपगमे रथं भसा दर्शय मनय
दिति ॥ तत्र निहतसैनिकग्रामे संग्रामे मालवपतिनाः राधितपुरातिना प्रहितयागदया हीनेन ताडितो मूर्च्छा मागस्यात्र नि
श्रांतपवनेन बोधितोः भवमिति महीपतिरुक्थयत् ॥ ततो विरचितमहेन मंत्रिनिवहेन विरचितदेवानुकृत्येन कालेन शिवि

रामः

॥४॥

रमानीयापनीताशेषशाल्याविकसितनिजाननारविंदोराजासहसाविरोपितव्रणोः कारिचिरोधिदैवधिकृतपुरुषकारोदै
 न्यव्यासाकारोमगधाधियतिरधिकाधिरमात्यसंसत्यामदुभाषितयातयावसुमस्यामत्याचकवितयासमवोधिदै
 वसकलस्यभूपालकुलस्यमध्येतेजोवरिषोगरिषोभवानघवनमध्यनिवसतीतिजलबुद्बुदसमानाविराजमाना
 संपन्नदिवतेवसहसैवोदयतिनश्यतिचतन्निखिलंदैवायत्तमेवावधार्यकार्यकिंचपुराहरिश्चंद्ररामचंद्रमु
 स्याअसंख्यामहोद्गारेस्वर्योपमितमहेंद्रादैवतंत्रंदुःखमंत्रंसम्यगनुभूयपश्चादनेककालंनिजराज्यमकुर्व
 न॥ तद्वैदेवभवान्नेविष्यतिकचनकालंविश्रितदैवसमाधिर्गलिताधिसिद्धतुताचदितिः ततः सकलसैन्यसम
 न्वितोराजहंसस्तपोविभ्राजमानंवामदेवनामानंतयोधनंनिजामिलाषावात्पिमाधनंजगामतंप्रणम्यतेनह
 तातिथ्यस्तस्मैकथितकथ्यस्तदाश्रमेदूरीकृतश्रमेकंत्वनकालमुपित्वा निजराज्यामिलाषीमितभाषीसोमकुला
 वतंसोराजहंसोमुनिमभाषत भगवन्मानसारः प्रवलेनदैववलेनमानिर्जित्यमद्रोज्यराज्यमनुभवति तदहमप्यु

दश.
॥५॥

5

ग्रन्थो विरच्यत मराति मुन्मूलयिष्यामि लोकशरणेन भवत्कारुण्येनेति नियमवन्तं भवन्तं प्रापुचमिति । ततस्त्रिकालज्ञान
पोधनो राजानमवोचत् । सर्वेश्वरी कार्श्यकारिणा तपसाः खेव सुभती गर्भस्थः सकलरियकुलमर्दनो रातनन्दनो नृने
संभविष्यति कंचन कालं तच्छ्रमास्वेति । गगनवारिण्यापि वाण्यास्य मेतादितितदैवा वोचि स राजापि मुनिवाक्यमंगी
कृत्यातिपूत । ततः संपूर्णगर्भदिवसावसुमती सुमुदूर्त सकललक्षणलक्षितं सुतमसूत । ब्रह्मवर्चसेन तु स्तितवेधसंपु
रोधसंपुरस्कृत्य कृत्यविन्महीपतिः कुमारं सुकुमां जातसंस्कारेण बालालं कोरणचविराजमानं राजवाहननामानं च
धनः तस्मिन्नेव काले मुमति सुमंत्रसुमित्रसुश्रुतानां मंत्रिणां प्रमतिमित्रगुप्तमंत्रगुप्तविश्रुताख्यामहदभिरव्याः स
नवोनवोद्यद्दिदुरुचश्चिरायुषः समजायंता राजवाहनो मंत्रिपुत्रैरात्ममित्रैः सह बालकलीरनुभवत्रवद्धत कदाचिदेके
न तपसेनरासेन राजलक्षणविराजितं कंचित्रयनानंदकरं सुकुमारकुनामां राज्ञे समर्प्य वोचि भवत्वमकुशममिरानयना रामः
यवनंगतेन मया काचिद्वारप्राप्य कर्षणाय संवन्ती युवती विलोकिता । निर्जने चने किं निमित्तं रुधते त्वयेति पृष्ट्वा सा क ॥५॥

रूहेरश्रमस्यसगद्रंमामवोचत् मुनेलाचरणपतितपुष्पमाचकेमिथिलानायकेकीर्तिव्यापतसुधर्मणिनिजसुहृदोमग
 धराजस्यसीमंतिनीसीमंतमहोत्सवायपुत्रद्वारसमन्वितेपुष्पपुरमुपेत्यकंचनकालमविवसतिसमागधितगिरीशोमाल
 बाधोशोमगधराजंयोद्धुमभ्यगात् तत्रप्रख्यातयोरेतयोरसंख्येसंख्यवर्त्तमानेसुहृत्साहाय्यकंकुर्वाणोनिजवलेसतिवि
 धेयेविदेहेश्वरोत्तयवतारिपुणाभिगृह्यकारुण्येनपुण्येनचिसृष्टोहतावरोधेणभ्रम्येनसैन्येनसहस्रपुरगमनम
 करोत् ततोचनमार्गेणगच्छन्नधिकवलेनशबरवलेनरभसादभिहन्यमानोमूलबलाभिरक्षितावरोधःपला
 पिष्ट तदीयार्भकयोर्मलयोर्धात्रीभावेपरिकल्पिताहंमदुहितापितीव्रगतिंभूपतिमनुगंतुमक्षमेअभवत् तत्रविद्वत्तवदनः
 कोपिरूपीकोपस्त्वयाघोमामाघातुमागतवान् भीताहमुदययागिरखलंतीपर्यपतं मदीययागिभ्रष्टाबालकःकस्या
 पिकपिलाशवस्यकोऽमव्यलीयत तच्छवाकर्षिणोमर्षिणोव्याघ्रस्यप्राणान्वाणोवाणासनयंत्रमुक्तेपाहरत् वि
 लालालकोबालकोपिशचौरादायकुत्रचिदुपानीयतकुमारमपरमुद्धरंतीमदुहिताकुत्रगतानजाने साहंमोहंग

दश.

॥६॥

6

ताकेनापि कृपालुना दृष्टिपालेन गोपालेन स्वकुटीरमावेश्य विरोपितव्रणा भवंततः स्वस्थो भूय भूय भूयः श्माभर्तुरेति
 कमुपतिष्ठासुरसहाय्यतया दहितुरनभिज्ञातया ववाकुली भवामीत्यभिदधाना राका कियपि स्वामिने गमिष्यामीति
 सा तदैव निरगात् ॥ अहमपि भवन्मित्रस्य विदेहनाथस्य विपत्तिमित्रे विधादमनुभवेन ॥ तदन्वयां कुं कुमारमन्त्रिष्यन्
 तदैकं चंडिकां मंदिरं स्मरन्मगं ॥ तत्र संततं न्येवं विधिविजयसिद्धये कुमारदेवतोपहारं करिष्यतः किराताः महीरुहणा
 खावलं वितमेन मसिलतया वासैकततले खनननिक्षिप्त्य चरणं लक्ष्मीकृत्य शितशरनिकरेण वानेव स्तरणेः पलाय
 मानं कुंकुरवाले कैचां दंशपित्वा संहनिष्यामः इति भाषमाणा मया समभ्यभाष्यंत भो ननु किरातो तत्र माघो रघवो र
 कांतारे सुबालितपथः स्थविर्भूयः सरोहं मम पुत्रकं क्वचिच्छायायां विशिष्य मार्गं चेषणा यकिं चिदंतरमगच्छं ॥ सकुत्रा
 तः केन वा गृहीतः परीक्ष्यपि न वीक्षते ॥ तत्सुखालोकनेन विननिकान्यहान्यतीतानि किं करोमि कृपा मिभवद्भिन्न किम
 दशीति हि ज्ञात्रे मकश्चिदत्र तिष्ठति किमेव तव नंदनः ससमेतदेनं गृहाणेत् सुखादेवानुकुल्य नमस्यतं व्यतरन् ॥ ते

रामः
॥६॥

भ्योदनाशीरहं चालकमंगीकृत्य शिशिरोदकादिनोपवारेणाश्वस्यनि. शोकं भवदं कमानोतवानस्मि. एतमायुष्यं तां पि
 तरूपोभवानभिरक्षुतादिति. राजासुहृदापन्निमित्रं शोकं तच्चंदनवदनविलोकनसुखेन किंचिदधरीकृत्य तमुपहा
 र्खमनाम्नाचाहूय राजवाहनमिव पुण्याषजनपतिरेकस्मिन् दिवसे तीर्थस्नाना यपक्कणनिकटमार्गेण गच्छन् च
 लयाकयाविडुपलालितमनुपमशरोरं कुमारं किंचिदवलोककुतः रूलाकुलसन्नामपृच्छत्. भामिनि रुचिरमूर्तिः
 स राजगुणसंपूर्तिरसावर्भको भवदत्तयस्यैव भवानभवति कस्य नयनानंदनो निमित्तेन केन भवदधीनो जातः कथ्य
 तां याथातथ्येन खयेति. प्रणतयाश्रवर्षासलीलमलापि. राजन्नात्मपद्मी समीपे पदभ्यां वर्तमानस्य मिथिलेश्वर
 स्य सर्वस्वमपहरति शश्वरस्यैव मध्वितेनापहृत्य कुमारं गृहमत्यमर्पितो व्यवर्द्धत. तदवधार्य कार्यतो राजा मुनिकथितं द्विती
 यं राजकुमारमेव निश्चित्य सामदानाभ्यां तामनुनीयापहारं स्वमत्याख्याय देवैर्वर्द्धयेति समर्पितवान्. कदाचिद्दामदेवशि
 ष्यः सोमशर्मानाम किंचिदेकं चालकं रातः पुरोनिक्षिप्त्वा भाषता देवरा मतीर्थे स्नात्वा प्रत्यागच्छतामयाकाननावनौ वनि

दश.

७

7

तया कयापि धार्यमाणमेनमुज्ज्वलाकारं विलोक्य सा दमभाणि. स्थविरे कालमेतस्मिन्नद्वीमधे वालकमुद्ब्रूहंती किमर्थमायासेन
भ्रमसीति हृदयाप्याभाषिमुनिवत्कालयवननाम्नि द्वीपे कालगुप्तो नाम धनाढ्यो वैश्यपुत्रः कश्चिदस्ति तत्र दिनीनयनानंदकारिणी
सुहृन्मनोमैतस्मादागतो मगधनाथमंत्रिसंभवो रत्नोद्भवो नाम रमणीयगुणालयो भ्रांतभूयस्यो मनोहारी व्यवहारी उपयम्यसु
स्तुत्यपदाश्च पुरेण संमानितो भूत्. कालक्रमेण नतांगी गभिणी जाता। ततः सोऽयं विलोकनकुतलहलेन रत्नोद्भवः कथं वित
श्च पुरमनुनीय च पललोचनया सह प्रवहणमारुह्य पुष्पपुरमभिप्रतस्थे. कक्षालमालिकाभिर्हतः पातः समुद्रांभस्य मज्ज
तर्गभे भगलसाललनां धात्रीभावेन कल्पिताः हंकराणां मुद्ब्रूहंती कलकमेकमधिरुह्य देवगयाती रभूमिमगमं सुरज्जन
परिहृतो रत्नोद्भवस्तत्र निमग्नो वाकेनोपापेन तीरमगमद्वानजानामि. क्लेशाण्यपरांकाष्ठामधिगता सुहृन्मास्मिन्नद्वीम
धे सुतमसतः प्रसववेदनया विचेतना सा प्रधाय शीतलेत रुतले निचसति. चिजने चने स्थातुमशक्यतया जनपदगा
मिनं मार्गमन्वेष्टुमुद्युक्तयामया विचरायास्तस्याः समीपे वालकं निक्षिप्य गंतुमनुचितमिति कुमारोऽप्यनायीति. एतस्मिन्ने

रामः
७

वसुणेव न्योवारणः कश्चिददृश्यततं विलोसमीतातन्त्रियास्य प्राद्वत् अहं समीपत्वात् गुल्मं प्रविश्य परीक्षमाणो तिष्ठं निपतितं वात
 कंपस्त्ववकवल्मिवादति गजयतौ कंठीरवो महाग्रहेण न्यपतत् भयाकुलेन दंतावलेन हटिति विपतिपात्यमानो बालको न्ययतत्
 चिरयुष्यतया सन्नोन्नततरुशाखा समासीनेन वानरेण केनचित्पक्ष्मणः समनीषया परिगृह्य कलेतरतया धिततस्संधमले निक्षि
 त्योभूतः सोऽपि मर्कटः क्वचिदगात् बालकेन सत्वसंपन्नतया सकलकेशसहेनाभावि केसरिणा करिणं निहत्य कुत्रचिदगा
 मित्यता गृहान्निर्गतो ह भपितेजः पुंजं बालं शनैश्च नीरुहाद्वतार्थवनांतरे वनितामधिष्या विलोक्यै न मानीय गुरवे निवेद्य तन्निदे
 शेन भवन्निकटमानीतवानस्मीति सर्वेषां सुहृदमिकदैवानुकूलदैवाभावेन महदाश्रयं विभ्राणो राजा ततोऽवः कथमभवदिति
 चिंतयन् तत्रेदं पुथोऽवनामधेयं विधाय तदुदंतं व्याख्याय सुश्रुताय विषादसंतोषावनुभवन् तदनुजेतनयं समर्पितवान् अ
 न्येषुः कंचन बालकमुपसिद्धतीव सुमतीव ह्यभमभिगता तेन कुत्रस्योसाविति पृष्ट्वा समभाषत राजन्नतीतायां रात्रौ काचन हि
 व्यवनितामस्युतः कुमारकमेकं स्थाप्य निद्रामुद्रितां मां विबोध्य विनीताव्रवीत् देवित्वं मे त्रिणो धर्मपालनं दनस्य कामपाल

दश.

८

४

स्यवस्त्रभायश्चकांतां हंता रावली नाम नंदिनी माणिभद्रस्य पक्षे श्वरानुमत्या मदात्मजमेनं भवन्नरजस्यां भो निधिवलयवेधितर्क्षणी मं
उत्तेश्वरस्य भाविनो विष्णुद्वयशो निधेराजवाहनस्य परिचर्या करणायानीतवत्स्य स्मितमेनं मनोजसंनिभमभिवर्द्धयेति चिस्मयविक
सितनयनपामयासविनयासत्कृता स्वक्षीपक्षी साय्यदृश्यतामपासीदिति कामपालस्य यक्षकन्यासंगमे विस्मयमानमानसो राज
हं सोरंजितमित्रं सुमित्रमाहयत दीपभातपुत्रमर्थपालं विधापतस्मै सर्ववार्त्तादिकं व्याख्यायादात् ततः परस्मिन् दिवसे वामदेवांते
वासी तदा श्रमवासी समाराधितदेवकीर्त्तिनिर्भस्मितमारमूर्त्तिकुसुमसुकुमारं कुमारमेकमवगमय्य नृपातिमवादीत् देवती
र्थयात्राप्रसंगेन काचेरीतीरमागतो हं विलोलालकंबालकं निजोत्संगनत्वे निधाय रुदतीं स्थविरामेकं विलोकावोचिवं स्थ
विरेकालमयमर्भकः कस्य नयनानंदकरः कांतां किमर्थमागता शोककारणं किमिति सा कश्युगेन वाष्पजलमुत्सृज्य निजशो
कशंकृत्यादनक्षममिव मामवलोक्य शोकहेतुमवोचत् द्विजात्मजराजहंसमंत्रिणः सितवर्मणः कनीयानात्मजः सत्यवर्मा ती रामः
र्थयात्राभिलाषेण देशमेनमागच्छत् सकस्मिन्निद्राहोरेकालीनामैकस्य भूषणस्य नंदिनीं विवाह्य तस्या अनपश्यत यंगौरी ८

नामतद्गिनीकांचनकांचनकांतिपेरिष्यायतस्यामेकंतनयमलभत् कालीसास्यमेकराधमआमयासहवालमेनमेकेनमि
षेणअनीयतदित्यामेतस्यामक्षिपत्करेणैकेनवालमुद्धृत्यापरेणस्रवमानानदीवेगागतस्यकस्यचिन्नरोःशाखामवलंब्यत
त्रशिमुनिधायनदीवेगेनोद्यमानाकेनचिन्नरुलयेनकालमोगिनाहमदंशि मद्रवलंबीभूतोभूद्रहोयमस्मिन्देशोतीरमग
मत् गरलस्योद्दीपनतयामपिमतायामरण्येकश्चनशरण्येपोनास्तीतिमप्राःशोच्यत इतिततोविषमविषत्वात्तावलीठा
वमयासाधरणीतलेन्यपतत् दयाविष्टोहंमंत्रवलेनविषयवस्थामपनेतुमक्षमः समीपकुंजेष्वोषधविशेषमन्विष्य
प्रत्यागतौमुत्क्रांतजीवितोवलोकयातदनुतस्याः पावकसंस्कारंविरेच्यशोकाकुत्सेवतावालमेनमगतिमादायसस्यवर्म
वृत्तांतश्रवणवेलायांतन्निवासप्रहारनामधेयस्याश्रुततयातद्वेषणमशक्यमित्यालोच्यभवदमात्यतनयस्यभवानेवाभिर
क्षितेतिभवंतमेनमनयमिति तन्निशाम्यसत्यवर्मस्थितेः सम्पगनिश्चिततयाखिन्नमानसोऽनरपतिः सुमतयेमंत्रिणेसामदत्तं
नामजुदनुजतनयमर्पितवान् सोऽपिसोऽरमागतमिचमन्यमानोविशेषेणपुपोषः एवंमिलितेनबुभुक्षुमंडलेनवालकेलीभु

८३. मवन्नधिरूढानेकवाहनो राजवाहनोऽनुक्रमेण चोत्तौपनयनादिसंस्कारजातमलभतततः सकललिपितानं निखिलदेशीयभाषा
 ९ पांडित्यं षडंगसहितवेदसमुदापको विद्वत्काषनाटकाख्यानकाव्यापिकेति हासवित्रकथासहितपुण्यगणनैपुण्यं धर्मशास्त्रसोति
 १ लर्कमीमांसादिममल्लशास्त्राचार्यकांमंदकीयादिनीतिपटलकौशलं वीणाघशेषवाघराक्ष्यं संगीतसाहित्यहारित्वं मणिमंत्रौषधा
 दिमायाप्रपंचवाटवं मातंगतुंगारिवाहनगोहणपाटवं विविधापुथप्रयोगवरणत्वं द्यौर्यदुरोदगदिकपटकलाप्रौढत्वं च तन्महाचार्य
 भ्यः सम्पकलधायौवनेन विलसंतं हृत्सेधूनलसंकुमारनिकरं निरोक्ष्य महीवल्लभः सोहं शत्रुजनदुर्ध्वभरति परमानंदममंदमविंदत
 इति दंदिनः कृतो दशकुमारचरिते कुमारोत्पत्तिर्त्रामप्रथमउद्यामः अथैकरावामदेवः सकलकलाकुशलेन कुसुमसायकसेरमि
 तसौंदर्येण कल्पितसौंदर्येण सहसापहसितकुमारेण सुकुमारेण जयधुजातपवारणकलशंकितकरेण कुमारनिकरेण परिवेष्टि
 तं राजानमानत शिरसं समभिगम्य तेन तां कृतो परिचर्यामंगी च सनिजवरणकभलयुगलमिलन्मधुकण्ठयमानकाकपक्षं चिदलिख्य
 माणविपक्षं कुमारचयंगारमलिंगमितसत्यवासेन विहिताशीश्मभाषत भवद्वभभवदीयमनोरथपुष्पमिव समद्वलावण्येता हृण्यं

रामः
 ९

नुतमित्रोभवत्सुत्रोनुभवति. सहस्रसमेतस्य नूनमेतस्य दिग्विजयारंभसमपराधः तदस्य सकलकेशसहस्रराजवाहनस्य दिग्विज-
 यः प्रमाणं क्रियेतामिति. कुमारभिरामारामाद्यौषधामारामस्मीकृतारयोऽस्योपहसितसमीरणारणाभिप्रायेण नयानेन तेना-
 भ्यदयाशंसं राजानमकार्षुः तत्सावित्र्यमितोषां विधाय समुचितां बुद्धिमुपदिश्य शुभमुहूर्तं सपरिवारं कुमारं विसर्ज्य राजवा-
 हनो मंगलसूचकं शुभशकुने विलोकयन् देशं कंचिदतिक्रम्य विंध्यादवी मध्यमविशतः तत्र हेतिहति किणां कंकोलाय
 सकर्कशकायं यज्ञोपवीतेनानुमेयविप्रभावं व्यक्तं किरातप्रभावं लोचनपुरुषं कमपि पुरुषं दृष्ट्वा तेन विहितं पूजनं
 राजवाहनोभ्यभाषत ननु मानवः जतसंगरहितो मृगहितो योऽप्रचोरेकांतो रे विंध्यादवी मध्ये भवानेकाकी किमिति वसति.
 भवदं सोपनीतं यज्ञोपवीतं भूस्वरभावं सोतपतिः हेतिहतिभिः किरातैरिति नुमीयते कथय किमेतदिति. तेनोपयोयं मानु-
 षमात्रपौरोहो नूनं भवतीति मत्वा सपुरुषसद्व्यस्य मुखान्नाम जने विज्ञायतस्मै निजदृष्टं तां तमकथयत् राजनं दनकेचि-
 दस्यामदव्यावेदादिविवाभ्यासमपहाय निजकुलाचारं हरीकृत्य सस्यशौचादिर्मन्त्रं परिहृत्य किस्विषमत्विष्यतः पुलिंष्टु

दशः
 १०
 १०
 रोगमास्तदन्नमुपभुञ्जानावहोत्रास्त्रणवुवानिषसंतितेषुकस्यचित्र्युत्रोनिदापात्रवारित्रोमातंगोनामाहं सचकिरातवलेनज
 नपदंप्रविश्यग्रामेषुधनिनःस्त्रीबालमहितानातीयबंधनेनिधायतेषांसकलधनमपहरन्नुदस्यवीतदयोव्यवरंकदाविदेक
 स्मिन्कांतोरेमदीयसहचरणेनजिह्वांस्यमानंभूसुरमेकमवलोकयत्ययन्नचित्रोवोचं ननुपायानहंतयोत्रास्त्रणदति तैरे
 षाहणनयनामांवदुधानिभर्त्सयत् तेषांभाषणपाक्ष्यमसहिमुहमधनीसुरस्रणापचिरंप्रयुध्यैरभिहतोगतजीवितो
 भवंततः प्रेतपुरीमुपेत्यतत्रदेहधारिभिः पुरुषैः परिवेष्टितं सभामध्येऽलखचितसिंहासतासीनं रामं न विलोक्य तस्मै दंड
 प्रणाममकरं वं सोऽपि मामवेक्ष्य चित्रगुप्तं नाम निजामास्य दूयतमवोचत् सचिवनैवो मुष्मत्सु समयः निश्चितचरितोऽप्य
 मंमहीसुरनिमिन्नंगतजीवितोभूत् इतः प्रभृतिविगलितकस्य वस्यास्य पुण्यकर्मकरणैरुचिरुद्देष्टति पापिष्ठैरनुभूयमान
 मन्नघातनाविशेषं विलोक्य पुनरपि पूर्वशरीरमनेन गम्यतामिति चित्रगुप्तोऽपि तत्र संतलेष्टाय सलंभेषु बध्यमानान् अत्यु
 ष्णीकृते विततशरणवतैर्लोक्ष्यमानान् लगुडैर्तज्जरीकृतावयवान् निशितं टकैः परितस्थमाणानपि दर्शयित्वा पुण्यवु

रामः
 १०

द्विमुपदिश्यमाममुंचत तदेवपूर्वशरीरमहंप्राप्तोमहाद्वीमध्ये शीतलोपचारं वयतामहीत्युरेणपरीक्षामाणः शिलायां
 शायितः क्षणमतिष्ठंतदनुविदितोदंतोमदीयबंधुगणः सहस्रासमागत्यमंदिरमानीयमापपक्रांतव्रणमकरोत् द्विजन्मा
 कृतज्ञोमह्यमक्षरशिखांविधायविविधागमतेत्रमाख्यायकत्तमवक्ष्यकारणंसदाचारमुपदिश्यज्ञानेक्षणगम्यमान
 स्यशशिखंडशेखरस्यपूजाविधानमभिधायपूजांमहतामंगीकृत्यनिरगात् तदारभ्याहंकिरातकृतसंसर्गबंधुकु
 लमुत्सृज्यसकललोकेकगुरुमिदुकलावतंसंचेतस्मिन्त्रस्मितकाननेहरीकृतकलंकोवसामिदेवभवतेविज्ञापनी
 यंरहस्यंकिंचिदस्यागम्यतामिति। सचयपस्यगणादपनीयरहसिपुनरेनमभाषत० राजन्नतीतेनिशानेगोरीपतिः
 स्वप्नंनिहितोनिद्रामुद्रितलोचनंविबोध्यप्रसन्नवदनकांतिः प्रप्रवाचनंतंमामवोचत् मातंगदंडकारण्यातरालगामिन्यास्ती
 रभूमौसिद्धसाध्यागध्यमानस्यस्फटिकलिंगस्यपश्चादद्रिपतिकन्यापदपंक्तिचिह्नितस्याश्मनःसविधेविधेगुणनमिववि
 लंबिघते तत्रनिश्चिंतंताम्रशसनंविधातुरिवशासनंसमादायविधितदुपदिष्टंदिष्टविजयमिवविधायपाताललोकाधीश्वरे

२३.
११

॥

णभवतामवितव्यंभवत्साहाय्यकरोराजकुमारोद्यत्वावासमागमिष्यतीति तदादेशानुगुणमेवभवदागमनमभूत् साधना
मिलाषिणोममतोषिणोख्यसाहाय्यमिति तथेति राजवाहनः साकंमातंगेनसतानमितोन्नमांगेनविहायाद्वैरात्रनिद्रा
परंतंमित्रगणंवनांतरमवाप तदनुतदनुचराः साकल्येनराजकुमारमनवलोकयंतोविषणरुदयास्तेषुवनेषुसम्यगन्विष्टा
नवेक्ष्यमाणारातदत्वेष्टमनीषयादेशांतरंचरिवास्त्रनिष्क्रितपुनः संगमसंकेतस्थानाः परस्परंविद्युज्यययुगुः लोकैक
वीरेणकुमारेणारक्ष्यमाणः संतुष्टांतरंगोमातंगोपिविलंशशिरोरवरकथिताभिज्ञानपरिज्ञातनिःशंकंप्रविश्यगृही
तताम्रशासनारसातलेपथातेनैवोपेतत्रकस्यचित्सदनस्यानिकटकेलेकाननकासारस्यविगतसारसस्यसमीपेनो
नाविधेनशासनविधानोपयादितेनहविषाहोमंविश्यप्रसहपरिहारिणिसविस्मयंलोकयतिराजवाहनेस्ममिदा
ज्यसमुज्ज्वलितेज्वलनेपुण्यगेहंदेहंमंत्रपूर्वकमाहुतीकृत्यतडित्समानकांतिदिव्यातनुमलमत तदनुमणिमय
मंठनमंडलमंडितासकललोकललंगकुलललामभूताकन्यकाकावनविनीतानेकसखीजनानुगम्यमानाक

रामः
११

लहं सगत्याशनैरगत्यावनिसुरोन्नमायमणिमेकमुपायनीकृत्यतेन कात्वमिति पश्चात्सोक्तं कलकंठखनेन मंदं मंदं मुदं जलि
रमाधतभूसुरोन्नमाहमसुरोन्नमनंदिनी कालिंदी नामममपितास्यलोकस्यशासितामहानुभावो निजपराक्रमसाहि- ना
वि- नाहरीकृतामैरसमरेयमनगरातिथिरकारितद्वियोगशोकसागरमग्न्यामामवेश्यकोपिकारुणिकः सिद्धतापसोभा
वतः वालिकश्चिद्विदेहधारीमानवोनवोवह्नभक्तवभूत्वासकलं समातलं पालयिष्यतीति तदादिशं निशम्य घनश
होन्मुखीवातकीवर्षागमनमिवतवालो कनकांक्षिणी चिरमितिष्ठं मन्मनो रथफलायमानभवदागमनमवगम्यमद्रा
ज्यावलंबनभूतामासानुमत्यामदनुकृतसारथ्येन मनसा भवंतमागच्छं लोकस्यास्यराज्यलक्ष्मीमंगीकृत्यमांतत्सपत्नीं
करोतुभवानिति मातंगोपिराजवाहनानुमत्यातरुणीपरिणीयदिव्यांगनालाभेन रूष्टतरोरमातलराज्यमुरीकृतस
परमानंदमाससादवेचयित्वावपस्यगणं समागतो राजवाहनः तदवलोकनकौतुहलेन भुवंगमिल्लुः कालिंदीदत्तं क्षुसिपा
सादिक्लेशनाशनं मणिं साहाय्यकरणं संतुष्टान्मातंगस्त्वद्व्याकंचनं ध्यानमनुवर्त्तमानं तं विस्मयविलपयेन्निर्ययौ त

दशः १२ चमित्रगणमनचलोकाभुवंचभ्रामभ्रामंश्रविशालोपशत्येकमप्याक्रीडमासाद्यतत्रविश्रामिषुगंदोलिकाहृदंमामणीस
 हितमात्यजनपरिवृतमुधानेसमागतमेकंपुरुषमपश्यत् सोपिपरमानदेनपह्यवितचेताविकसितवदनारविंदोममस्वामीसो
 मकुलावतंसोविषुद्धयशोनिधीरजवाहनएषमहाभाग्यतयाः कांडएवास्यापादमूलंगतवानस्मि। संप्रतिमहान्नयनोत्स
 वोजातइतिसंभ्रममांदोलिकायाअवतीर्यसमसपदविन्यासविलासिहर्षोत्कर्षचरितः त्रिवतुः पदान्युद्धतस्पर्शकम
 लयुगलंगलद्वयसन्मल्लिकावलयेनमौनिनायस्वर्शप्रमोदाश्रुपर्णेराजापुलकितांगंतंगाटमालिंघ्यायेसौम्यसोमदूत
 इतिव्याजहारततः कस्यापियुंन्नागभूरुहस्यप्रधायशीतलेतलेसंविष्टेनमनुजनाद्येनसप्रणयमभाणिः सखेकालमे
 तावतंदेशेकस्मिन्प्रकारेणकेनास्थाधिभवतासंप्रतिकुञ्जगम्यतेः तरुणीकेयमेवपरिजनः संपादितः कथंकथयेति सो
 पिमित्रसंदर्शनव्यतिकरापगतचिंताज्वरातिशयोमुकुलितकरकमलः सविनयमात्मीयप्रचारप्रकाशमवोचत् इतिदं
 दिनः कृतोदशकुमाचरितेद्विजोपकृतिर्नामाद्वितीयउच्छ्वासः देवभवधरणकमलसेवाभिलाषीमृतोहंभमन्नेकस्यावेना

एवः

१२

वनोपिपासाकुलोत्पत्तापरिवृत्तं श्रीतलेन रसलिलं पिवन्नुत्पलारत्नं तत्रैकमद्रक्षं तदादाय गत्वा किंचना ध्यानमतिं क्वरम
 णेरस्युमुमतया गंतुमक्षमो वनोस्मिन्नेव किमपि देवतायतने प्रविष्टो दीनाननं बहूतनयसमेतं स्थविरे महीसुरमेकमवलोक्य
 ककुत्शालमुदितदयो ह मष्टं कर्पण्यविवर्णवदनो महदाशायूर्णमानसो बोधदयजन्मा महाभाग सुतानेता न्मातृही
 नानने कैरूपाये रक्षन्निदानीमस्मिन्कुदेशे भेक्षं संपाद्य दत्तेभ्यो वसामि शिवालये स्मितिं भूदेव एतत्कटकाधिप
 तीराज्जाकस्य देशस्य किं नामधेयः किमत्रागमनकारणमस्येति पृष्टो भावत महीसुरः सोम्य मन्त्रकालेनामलाटे
 ष्वरो देशस्यास्य पालयितुं वीरकेतोस्तनयां वामलोचनां नाम तरुणी रत्नमसमानलावण्यं श्रावं श्रावमवधत्तुदहित
 प्रार्थनस्य तस्य नगरी मरौत्सीत वीरकेतुः पिभीतो महदुपायनमिव तनयां मतकालायासात् तरुणी लाभरुष्ट्वेता
 लाटपतिः परिणयानि जपुष एवेति निश्चित्य गच्छन् निजदेशं प्रति गयादरेणात्र वने सैन्यवासमकारयत् कन्यासौरेण
 नियुक्तो मानपालो नाम वीरकेतुं मंत्रीमानधनश्रतुंगबलसमन्वितो न्यत्र रवितशिविस्तन्निजनाथावमानखिन्न

२३.

१३

13

मानसोतविभेदेति. विप्रासौवदतनयोविद्वान्निर्द्वेनस्यविश्वदानयोग्यदतितस्मैकरणापूर्णमनारत्नमदो. परमाहारावि
 कसिताननोभिहितानेकाशीः कुत्राविदग्रजन्माजंगमअधश्मरिषन्नेनमयातत्रानिखेशिनिद्रासुखं तदनुपश्रान्तिगलि
 तवाद्दयुगलः सभ्रसुरः कशाघातविहितगात्रोः नेकनैस्त्रिंशिकानुयातोभ्येसमाप्रसोरस्यरित्यदर्शयत्. परित्यक्तभू
 सुराजभटारलावामिप्रकारंमदुकमनाकर्ण्यभयगदितंमांगटनियम्यरज्जुभिरानीयकारागारमेतेतवसखायशति
 निगडिताल्काश्चनिर्दिष्टवंतोमामपिनिगडितचरणगुममकार्षुः किं कर्तव्यतामूहेननिगशक्तेनानुभवेनावोचिम
 या. ननुपुस्वावीर्यपुस्वानिमित्तेनकेननिर्विशय्यकारावासदुः खंदस्तस्यंयवयस्यादतिनिर्दिष्टमेतैः किमिदमिति.
 तथाविधंमामवेक्ष्यभसुरान्मयाश्रतंलाटपतिवृज्जांतं व्याख्यायचौरवोराः पुनरवोचन् महाभागवीरकेतुमंत्रिणोमान
 पालस्यकिंकारवयंतदात्तयालाटेश्वरमारणायरात्रौसुरंगद्वारेणतदगांश्चविश्रयतत्राज्ञाभावेनविषणावदूधनमपरुस
 महाटवीप्राविशामअपोघुश्चपदान्मिणोराजानुचरावदूधोभ्येसधृतधनचयान्अस्मान्यरितः परिहृत्यदृढतरवधानिकट

रामः
१३

मानीयसमस्तवस्तुशोधनवेलायामेकस्यानर्थ्यरत्नस्यैवाभावेनास्मद्विधायमाणिकारनायास्मान्किलाग्रं स्वलयन्ति त्रिभुग
रत्नरत्नालोकनस्थानोहमिदंतदेवमाणिकामिति निश्चित्य भूदेवदानमिमितोदुखस्थामात्मनो जन्मनामधेयं युष्मद्वेषण
पर्यटनप्रकारं वा भाष्यसमये चिन्तेः संलापैर्मन्त्रीमकार्षं ततोर्द्धरात्रेतेषाममवधं स्वस्वावधनं निर्मिद्यतैरनुगम्यमा
नो निद्रितस्य द्वाः स्थगणस्यायुधजातमादाय पुरश्चात्सुरतो निमुखागतान् पटुपराक्रमलीलयाभिप्रायमान
पालशिखिं प्राविशं मानपालो निजकिं करेभ्यो मम कुलाभिमानवृत्तांतं तत्कालीनं विक्रमं च निशाम्य मामावयु
त् परेद्युर्मत्तकालेन प्रेषिताः केचन पुरुषाः मानपालमुपेत्य मन्त्रिन्मदीयराजमंदिरं सुहृंगया बहुधनमपहृत्य वी
रवीराभवद्देयकटकं प्राविशन् तानर्पयन् नो चेन्मदाननर्थः संभविष्यतीति द्वातरं वाक्पमवुवन् तदाकर्ण्य रोधोरू
णितैर्नम्रो मन्त्री लाघपतेः कस्ते नमैत्री का पुनरस्य वरा कस्य सेवया किं लभ्यमिति तान्निभत्सयत् ते मानपाले नोक्तं वि
प्रलापं मत्तकालाय तथैवाकथयन् कुपितो पिलाप्यतिरोद्धीर्षगर्वेणात्यसेनिकसमेतो योद्धुमभ्यगात् पूर्वमेव कृतं

दशः

१४

14

णनिश्रयोमानपालः सन्नद्योधोयुद्धकामोभूत्वा निःशंकं निरगात् अहमपि सवदमानं मंत्रिद्वानिचदुत्तुरंगमोपेतं चतुरस्राधि
 र्यं च दृष्टं तं कवचं मदनु रूपं चापं च विविधवाणपूर्णं तूणीरद्वयं समुचिता न्यायधानि गृहीत्वा युद्धसन्नद्धो मदीयवत्तविश्वासेन रिपु
 र्योघुकं मंत्रिणमत्तगं परस्य मत्सरेण तु मुलसंगरकामुभयसैन्यमतिक्रम्य समुल्लसद्गुजादोपेन वाणवर्षतं देगे विमुच्य
 रातीस्त्राहं ततोतिर्य्यतुरंगमं मद्रथं तन्निकटे नीत्वा शीघ्रं लघ्नोपेतं तदीय रघोहमगतेः शिरः कर्त्रेण मकार्षतस्मिन् निघति
 ते तदवशिष्टसैनिकेषु पलायितेषु तानाविधहयगजारिवस्तुजातमादाय परमानंदं संभूतो मंत्री ममानेकविधो संभावनामकार्षी
 तमानपालप्रेषिता मदनुचरादेन मखिलमुदंतमाकर्ण्य संतुष्टमनराजाभ्युक्तो मदीयराक्रमेचिस्मयमानः समहोत्सव
 ममात्यबंधवानुमत्याश्रुभदिने निजतनयां मस्य मदात् ततो यौवराज्याभिषिक्तो ह मनुश्चिरो न सुहृज्जनावलोकनफलप्रदे
 शं महाकात्तनिवासिनः परमेश्वरस्याराधनायाघपत्नीसमेतः समागतोस्मि भक्तवत्सलस्य गौरीपतेः कारुण्येन भवसहा
 रविंदं दर्शनं नंदसंदोहो मया लब्धवति तन्निशम्यानंदितपराक्रमो राजबाहनस्तान्निपरधद्रुदेवमुपालभ्यतस्मै क्रमेणा

रामः

१४

त्वचरितं कथयामास तस्मिन्नेव सरेपुरतः पुष्पोऽवंचिलो कस संभ्रमं निजनिटिलतरस्य वरणांगुलिमुदंजलिममुंगादमालिं
 म्यानंदवाष्पसंकुलसंपुच्छलोचनः सौम्यसोमदत्तोऽयं स युष्मोऽवदति तस्मै तं दर्शयामासो तौ च विरविहदुः खविमज्या
 न्योन्यालिंगनसुखमत्त्वभूतां ततस्तस्यैव महीरुहस्य छायायामुपविश्य राजा समभाषता वयस्य भूस्वकार्यं करिद्मुरहं
 मित्रगणो विदितार्थः सर्वथाः तराय करिष्यंतीति निद्रितान्भवतः परित्यज्य निरंगां तदनुप्रबुद्धा वयस्यवर्गः किमि
 ति श्रित्य मदन्नेव गायकुत्र गतवान् भवानेकाकीकृतं तेति सोऽपि तलाटतटचुंबदंजलिपुटः सविनयं समलपत्
 इति दंदिनः कृतौ दशकुमारवर्षिते सौमदन्नेव वर्षितं नाम ततो यत्र घ्रासः देवमहीसुरोपकारोऽयं देवो गतवानिति निश्चि
 त्यापि देवेन गंत्य देशं निर्णेतुमशक्नुवानो मित्रगणः परस्परं वियुज्यादिभ्युदेवमन्त्रेण मगच्छत् अहमपि देवस्यान्नेव गणा
 यमहीमठच्छराचिदं वरमध्यगतस्यां वरमणेः किरणमसहिरसुरेकस्यां गतिरमहीरुहस्य प्रच्छायाशीतले तलेक्षणमुपा
 विशं प्रमपुरोभागे दिनमध्यसमयसंकुचितसर्वावयवांस्सकृमाकृतिमानुषश्चाप्रांनिरीक्ष्योन्मुखो गगनतलान्महारये

दश.
१५

15

णपतंतं पुरुषं कंचिदंतं रात्रावदयो यनतं हृदयो ह मवलं व्यशनैश्च नितले निक्षिप्य दृष्टा पातवीत संतंतं शिशिरोपचोरेण विबो
ध्य शोकातिरेकेणोदतवाच्यलोचनं तं भगुपतन कारणमपृच्छं सोपिकरुहैश्च कणानपनयन्नभाषत। सौम्यमगधाधि
नाथामास्यस्य प्रोद्भवस्यात्मसंभवे। नोद्भवो नामाहं वाणिज्यहृषेण कालयवनद्वीपमुपेत्य कामपिवणिक् न्यकां परिणो
यतया सह प्रयागघृन्नं बुधौ तीरस्थानतिष्ठत् एव प्रवहणस्य मयतया सर्वेषु निमग्रेषु कथं कथमपि देवानुकूल्येन तीरभ्रमि मभि
गम्य मिजांगना वियोगदुःखार्णे वेत्स्यमानो हं कस्यापि सिद्धतापसस्यादेशाद्रेण घोडशहायनानिकथं चित्रीत्वा दुरवस्था
पारमनवेक्षमाणो गिरिपतनमकार्धमिति तस्मिन्नेवावसरे किमपि नारीकूजितमश्रावि नखलुसमुचितमिदं यत्सि
द्धादिष्टे पतितनयमिलने विरहमसहिर्वद्भुश्वानरं विशसीति। तन्निशम्य मनो विदिततनकभावं तमवादिषां तात भव
ते विहाय नीयानि वह्नि संति भवतु पश्चादखिलमाख्यातव्यं अधुना नारीकूजितमनुपेक्षणीयं मया क्षणमात्रमत्र भव
तो स्थीयतामिति तदनुसो हं स्वया किंचिदंतं मगमं तत्र पुरतो भयं करज्वालाकुलद्रुतभुगवेगाहनसाहसिकां मुकुलितां

रामः
१५

जलिपुटां वनितां कांचिद्वलोकाससंभ्रममनसादपनीयकृजं स्याद्व्यासहमसितुरभ्यर्णमभिगम्य स्थविरामवोचं वद्रेभवस्यौकुत्र
त्येकांतारोनिमिन्नेन केनदृष्ट्यानुभूयते कथ्यतामिति सासगद्वदमवादीत् पुत्रकालयचनद्वीपेकीलगत्यनामोवणिजः कस्य
चिदेवास्तुतासुष्टनानामरत्नोद्भवो न निजकांतेनागच्छंतीजलधौमग्रेप्रवहणे निजधात्र्यामया सहफलकमेकमवलंब्य देवयोगे
न कूलमुपेता आसन्नप्रसवसमप्राकस्यांचिदद्व्यामात्मजमसूतममतुमंदृभाप्यतया बालेवनमातंगेन गृहीते मत्तद्वितीयापरिभ्र
मंती धौडशवर्षानंतरं भर्तृपुत्रसंगमो भविष्यतीति सिद्धवाक्यविश्वासादेकस्मिन्पुण्याश्रमे तावतं समयं नीत्वा शोकमपारं सोढुमक्ष
मासमुत्पलितैवैश्वानरे शरीरमाहूतीकर्तुमुद्युक्तासीदिति तदा कर्णनिजजननीत्वात्तामहं दंडवत्प्रणम्य तस्येमदुदंतमखि
लमाख्यायधात्रीभावणकुह्यवदनं विस्मयविकसिताक्षं जनकमदर्शयंपितरौ तौ साभिज्ञानमनोम्यंतात्वा मुदितान्तरात्मानौ वि
नीतं मामानंदश्रवणैर्वाभिषिच्य गताः श्लिष्यशिरस्पृष्ट्वा प्रायकस्यांचित्तहीरुहध्यायामुपाविशतां कथं निवसति महीवह्न
भोगजहंस इति जनकेन पृष्टो हंतस्पृष्ट्युत्तित्वदीयजतनसंकलकुमारावास्थितवदिश्वितयारं भवतो मातंगानुयानमस्मा

दशः
१६
१६

कंयुष्मद्वेषणकारणं सकलमप्यथा ततस्तौकस्यविहाश्रमेयुनेरस्यापयंततो देवस्यान्वेषणपरायणो ह मखिलकार्यनिमित्तं चितं निश्चिंत्य
भवदनुग्रहावबोधसमाधकस्यसाहाय्यकरणदक्षं शिष्यगणं निःपाद्य विंध्यवनमध्ये पुरातनपट्टनस्थानान्मुपेत्य विविधनिधिसूचकानां
महीरुहाणामधोनिक्षिप्तान्वसुपूर्णचक्रशक्तिद्वं जनेन ज्ञात्वा शिष्यपरितः स्थितेषु खननसाधनैरुत्साघरीनारानसंख्यानग्री
कृत्य तत्कालागतमनतिरूरे निवेशितं वणिकूटकं कंचिदभ्येत्य तत्र वलिनी वली वर्धनगोणी श्रुत्वा न्यद्रममिवेण वसुतहोणी संवि
तैरुत्थमानं शनैः कटकमनयंत दक्षिणार्णाचंद्रया लेन केन चिद्वणिकूपेण विरचितस्यो हरो ह ममुनेव साकमुज्जायिनीमुपावि
शं मस्यितरावपितां पुतां पुरीमभिगमय्य सकलगुणानिलयेन बंधुपालनाम्ना चंद्रपालजनकेन नीयमानो मालवनाथदर्शनं विधीय
तदनुमत्यां वसतिमकरं ततः काननभूमिषु भवंतमन्वेष्टुमुधुक्तं मां पस्म मित्रं बंधुपालो निशाम्यावदत् सकलधरणीतलमपा
रमन्वेष्टुमक्षमो भवानमनो ह्यानिं विहाय तस्मीतिष्टुमवन्नायकालोकनकारणं शुभशकुनं निरीक्ष्य कथपिष्यामीति तच्च पिता
मृताश्वसितरुदयो ह मुनुदिनंतदुपकं वर्ती कदाचिदिदं मुर्वीनवयौ वलीयवयवानपनवंद्रिकं नाम तर्हणी रत्नं वणिकूमं हिल

रामः
१६

क्ष्मीमूर्त्तामवलोक्यतदीयलावण्यावधूतवीरभावोलतांतवाणवाणलक्ष्मितामयासिंघाचकितबालकुरंगलोचनासाःपिकुसुम
 सायकसायकायमानेनकटाक्षवीक्षणेनमामसकृन्निरीक्ष्यमंदमारुतांदोलितालतेवाकंपत् मनसाभिमुखैः समाकुंचितै
 रागलज्जांतरालवर्त्तिभिः सांगवर्त्तिभिरीक्षणविशेषैर्निजमनोवृत्तिमकथयत् चतुर्गृह्येष्टाभिरस्यामनोनुरागसम्यक्तावा
 सुखंसंगमोयापमचिंतयं अन्यहाबंधुपालः शकुनैर्मवहतिंत्रेक्षिष्यमाणः पुरोपांतविहारवनंमयासहोयेत्यकस्मिंश्चिन्मही
 रुहेराकुंतवचनानिष्पृणवन्नतिष्ठत् अहमुत्कलिकाविनोदपरायणोवनांतेपरिभ्रमन्सरोवरतीरेविंताक्रांतचिन्तादीनव
 दनांमन्मनोरथैकभूमिंवालेचद्रिकाव्यलोकयंतस्याः संभ्रमप्रेमलज्जाकोतुकमनोरमंलीलाविलोकनसुखमनुभव
 न्सुदत्यावदनारविंदेविषमभावंमदनकदनखेदानुभूतंतात्वातन्निमित्तंतास्यह्रीलयातदुपकंठमुपेत्यावोचिषं सुमुखि
 तवमुखारविंदस्यदैन्यकारणंकथयेति साहस्यसंज्ञातविभ्रंभतयाविहायलज्जामयेशनेभाषतः सोम्यमानसारोमालवाधी
 शोचार्द्धकस्यप्रवलतयानिजनंदमंदर्यसारमुज्जयिन्यामम्यधिवत् सकुमारः सप्रसारपर्यंतमंहीमंडलेपालयिष्यन्निज

दशः

१७

17

पेतस्त्रियावुदंडकर्मणोचर्मवर्मदार्चर्मणोधरणोभरणेनियुज्यतपश्चरणायराजगिरिमभ्यगात् राज्यं सर्वमसपत्नं शासन्निव
र्मवर्मणिदार्चर्ममातुलाग्रजन्मनोः शासनमतिकम्पपारदार्यपाद्व्यापहरणादिह कर्मकुर्वणो मन्मथसमानस्य भवतो लावरा
पायत्रचित्तो मा मे कदा विलोक्मकन्या हृषणदोषं दूरीकृत्य वलाकारेणांतुमुद्युक्ते तच्चित्तयोर्देन्यमगच्छमिति तस्यामनोगतं मयि
रणोद्रेकं मन्मनोरथसिद्धंत एपंच निशम्य वाष्पपूर्णलोचनामात्रवा स्य दार्चर्मणो मारणोपायं च विचार्य वस्त्राभामवाचं तरुणिभ
वदभिलाषिणं दुष्टरुदयमेनं निहतुं मदुरुपायः कश्चिन्मया चिंत्यते यक्षः कश्चिदधिष्ठाय वालचंद्रिकां निवसति तदा कारसंपदा
शाश्वत् खलितरुदयोयः संबंधयोग्यः साहसिको रतिमंदिरेतं यक्षं निर्जित्य तथैकसखी समेतया मगाक्ष्या संलापामत सुखमनु
भूय कुंजालिनिर्गमिष्यति तेन च कवाक संशयाकार्ययोधगविवाहनीयेति सिद्धे नैकेनावादीति पुरज्जनस्य पुरतो भवदीयेः सस
वोक्त्रो मरुत्कथनीयं तदनुवादार्चर्मा वाकानीत्यं विधानि श्रावन् श्रावन्तस्मीपदिभियास्थास्यति तर्हि वार्यदिवा दौर्जन्येन स्वयासंग
मंगीकीर्यति तदा स भवदीयेरित्यं वाच्यः सोम्य दर्पसाखसुधाधिपामास्य भवतो मित्रिवासे साहसकरणमनुचितं। पौरुजन

रामः

१७

साक्षिकं भवन्मंदिरीतयानयातोयज्ञास्थासहक्रीडनायुष्मान्यदिभविष्यतितरापरिणीयतस्मिन्मनोरथान्निर्विशेतिः सोऽप्यतस्मीक
 रिष्यतित्वंसखीवेषधारिणामयासहतस्यमंदिरीगच्छ अहमेकांतनिकेतनेमुष्टिज्ञानुपदाद्यातैस्तंभसात्रिहस्यपुनरपिष्यस्या
 मिषेणभवतीमनुनिः शंकं निर्गमिष्यामि तदेनमुयायमंगीकृत्यविगतसाधसलज्जाभवजनकजननीसहोदराणां पुरत आवयोः
 प्रेमातिशयमारुह्यायसर्वथास्मत्परिणयकारणेताननुनयेः तेपिवंशसंपन्नावण्याद्यायग्रनेमस्यंतांदास्येसेवदारुवर्म
 णोमरणोपायंतेभ्यः कथयित्वातेषामुन्नरमारुह्ययंमस्यमितिः सापिकिंचिडस्युच्चसरसिज्ञाननामामब्रवीत् सभगकू
 र्कर्मणंदारुचर्मणंभवानेवहतुमर्हेति तस्मिन्कृतेसर्वथायुष्मन्मनोरथः फलिष्यतिः एवंक्रियतांभवदुक्तं सर्वमहमपि
 तथाकरिष्यतिमामसकृद्विद्वन्वदनाविलोकयंतीमंदमगारमगात् अहमपिवंधुपालमुपेत्यशकुनज्ञात्रस्मात्रिंश
 दिवसानंतरमेवभवत्संगः संभविष्यतीत्यमृण्वंतदनुमदनुगम्यमानोबंधुपालोनिजावासंप्रविश्यमामपिनिलयायविस
 र्ज्जन् मन्नायोपायवागुरापाशालग्रेनदारुवर्मणारतिमंदिरीरंतुं समाहताबालचंद्रिकातंगमिष्यंती इतिकंमन्निकटमभिप्रे

२३०
 १८
 १४
 धितवती। अहमपिमणिनूपुरमेखताकंकणकटकताटकहारक्षौमकज्जलेवनितायोग्ये मंडनजातं निपुणतया तत्रस्थानेषु निक्षिप्य
 सम्पङ्गीकृतमनोज्ञवेधोद्भूतया सह तदागारद्वारे पातमगच्छद्वाः स्थकयिता समदागमनेन सादरं विदिताभ्युदतिना तेन द्वारे पां
 तनिवारिता शेषपरिवारेण मदन्विता बालचंद्रिका संकेतागारमनीयता नगराया कुलायक्षकथां परीक्षन्नागरिकजनोपेकुतरे ले
 नदारुवर्मणः प्रतीहारमपिमगमन् विवेकमन्यमतिरौतौ रागातिरेकेण रत्नस्वचितहेमपर्यंकं हंसतल्लग्नं शयनमानीयत रू
 णीतस्यैमद्यंतमिस्रासम्पगनवलोकितं पुंभावाय मनोरमस्त्रीवेधाय च चामीकरमयमंडनानि सुक्ष्माणिवित्रवस्त्राणिकस्त
 रिकामिलितहरिचंदनं कर्पूरसहितं तां वृत्तं स्रभीणिकुसुमामिललितं वस्तुजातं समर्प्य मुहूर्तद्वयमात्रं हासवचनैः संलपन्
 तिष्ठन् ततो रागांधतया सुमुखी कचग्रहणे मतिं व्यधन्नेषा रूणितो हमेनं पर्यंकतलान्निशकोन्यासमुष्टिजानुपदाघा
 तेः प्राहरं नियुद्धमभसविकलमलंकारं पूर्ववदुन्मीलयित्वा भयकं पित्तं नतागीमुपलाहपन् मंदिरांगणमुपेतः साध्वसकं
 पितृवोच्चैरुज्जहा बालचंद्रिका विधितेन घोरारकोणपक्षेण दारुवर्मानिहन्यते सहस्रसमागच्छतपश्यतेति तदा कर्णपमि

रामः
 १८

तुताजनाः समुद्यद्वाप्याहाहानिनादेनदिशोबधिरयंतोवालचंद्रिकामष्टितंयसंवलवंतंश्रवन्नपिदरुचर्मामदाधस्त्रामेवायाच
 ततदसौस्वर्कीयेनकर्मणानिहतः किंतस्यवित्तायेनेतिथोलयंतः प्राविशन् कोलाहत्नेतस्मिन्चदुल्लोचनयासहेनेपुण्ये
 नसहस्रानिर्गतोनिजावासमगं। ततो गतेषुकतिययदिनेषुपौरजनसमक्षंसिद्धादेशप्रकारेणविवाह्यतामिंदुमुखीपर्वसंकल्पिता
 निसुरतविशेषाणि यथेष्टमत्वभवंधुपालत्राकुननिर्दिष्टेदिवसेस्मिन्निर्गत्यपुराद्धर्तमानोनेत्रोत्सवकारिभवदवलोकनसुखमनु
 भवामीति एवंमित्रवृत्तांतनिशम्याम्लानमानसोराजवाहनः स्वस्यचसौमदत्तस्यवृत्तांतमस्मैनिवेद्यसौमदत्तंमहाकाले
 श्वराधनानंतरंभवद्वह्मभांसपरिवारांनिजकटकंप्रापय्यागच्छेतिनियुज्यपुष्योद्भववेनसेव्यमानोभूस्वर्गायमानमवंति
 कायुरावेवेशः तत्रायंममस्वामिकुमारश्चितिवंधुपालादयेबंधुजनायकथयित्वातेनराजवाहनायवद्विधांसपर्याकारयन्सक
 लकुशलोमहीसुररतिपुरिप्रकटयन्पुष्योद्भवोमुख्यरातोमज्जनभोजनादिकमनुदिनंस्वमंदिरकारयामासः इतिरंदिनः कृ
 तौदस्यमन्मथानलमुखलयन्सहकारकिसलशकुमारचरितेपुष्योद्भवचरितंनामचतुर्थउच्छ्वासः अथमीनकेतनसेना

२३.

१९

१९

नामकेनमस्यैगिरिमहीरुहनिर्तरावासिमुक्तावशिष्टेनेवतश्मतरेणधूतहरिचंदनपरिमलभरेणेवमंदगतिनादक्षिणानिलेनवियोगि
 हृदयस्थमन्मथानलमुत्तलयनमहकारकिसलयमकरंदाखादनरक्तकंठानामधुकरकलकंठानांकाकलीकलकलेनदिकूच
 कंवाचालयनमानिनीमानमोक्तलिकामुपनयनयाकंदसिंदुवारक्ताशोककिंशुकतिलकेषुकलिकामुपयाश्यनमदनमहो
 त्सवायसिकमनांसिसमुलासयनवसंतसमयः समाजगाम. तस्मिन्त्रतिरमणीयेकाले, वंति सुंदरीनाममानसारनेदिनी
 प्रियवयस्ययाचालवंद्रिकयासहनगरोपांतरम्योघोनेविहारोत्कंठयोपोरसुंदरीसमवायसमन्विताकस्यचित्तचतपातके
 स्पष्टायाशीतलेसैकततलेगंधकुसुमहरिद्राक्षतचीनांवरदिनानाविधेनयस्मिलद्रव्यनिकरेणमनोभवमर्चयतीरेमेत
 त्ररतिप्रतिष्ठातिमवंतिसुंदरीद्रष्टुकामः कामद्ववसंतसहायः पुष्पाद्रवसमन्वितोराजवाहनलदुपवनंप्रविश्यतत्रतत्र
 मलयमारुतांदोलितशाखानिर्तरासमुद्रित्रकिसलयकुसुमफलसमुद्भासितेषुरसालतरुषुकोकिलकीर्णलिमधुकरा
 णामालापात आवांआवांविहसिंदीवरकल्हारकैवर्वाजीवराजिकेलिलोलकलहंससारसकांडवचक्रवाकचक्रवालक

रामः

१९

लवयाकुलविमलशीतलसलिलललितानिसरंसिदर्शदर्शममंदलीलयाललनासमीपमंवांयावात्तचंद्रिकयानिः शंकमित
 आगम्यतामितिहलसंतयासमाहूतोनिजतेजोजितपुरुद्धूतोराजवाहनः कृशोदर्योः वंतिसुंदर्याअंतिकंजगामः पाय
 सतंसहायेनसमुत्सुकतयारेतः केलीशालंभंजिकाविधितयाकंचननारीविशेषविरचात्मनः क्रीडाकासाशारदारविंद
 सौंदर्येणपादद्वयमुधानवनदीर्घिकामन्मरालिकागमनरीत्यालीलालसगतिविलासंतूणीरलावण्येनजंघलीलामंदिर
 द्वाकदलीलालित्येनमनोज्ञमूरुयुगंजैत्रयचातुर्येणघनंजघनंकिंचिद्विकसल्लीलावतंसकह्राकोरककोटरानुवृत्त्या
 गंगावर्तसनाभिनाभिप्रोधारोहणपरियाघावलित्रयंमोदीमधुकरयंकिनीविमलीलयारोमावलिपूर्णसुवर्णकलशशोभयाकु
 वदंछलेतामंडयसौकुमार्येणवाहजयशंखाभिख्ययाकंठकामिकर्णप्रसहकारयक्षवरागेणप्रतिविबिहृतविंवर्दनछंदंवा
 णायमानपुष्पलावण्येनमुचिस्मितं अग्रदूतिकाकलकंठिकाकलालायमाधुर्येणवचनजातंसकलसैनिकनायकमलय
 मारुतसौरभ्येणानिश्वासपवनंजयध्वजंमीनदर्येणलोचनयुगलचापयष्टिप्रियाभलतेप्रथमसुहृदः सुधाकरस्यापनीतकरं

दश. २०
 २०
 २०
 कयाकांस्यावदनंलीलामपरवर्हमंग्याकेशपाशंविधायसमस्तमकरंदकस्तुरिकासंमितेनमलयजरेसेनप्रस्थाल्यकर्पूरपरगणेणसंम
 ज्यनिर्मितेवराजसामर्त्तिमतीवलक्ष्मीमालवेशकन्यकास्त्रेनैवाध्यमानंसंकल्पितवरप्रदानायाविभक्तमर्त्तिमंतंमन्मथमिचतमा
 लोचमंदमारुतांदोलितालतेचमदनावेशवतीचकंपेतदनुक्रीडाविश्रंभान्निवृत्तालज्जयाकानिकान्यपिभावांतराणिव्यक्षतः स
 लनाजनंस्जताविधान्नान्नमेघाशुणाक्षरन्यायेननिर्मिता नोचेद्वज्रभूरेवंविधनिर्माणनिपुणोयदिस्मात्तत्समानत्वावगम्याम
 म्यांतरुणीकिंनकरोतीतिस्मविस्मयानुरागंविबोकयतस्तस्यसमक्षंस्थानुलज्जितासाकिंचित्सखीजनोतशितगात्रातत्रयनाभि
 मुखैः किंचिराकुंचितैश्चितभ्रूलतैरपांगवीक्षितैरात्मनः कुरंगस्यानायमाआनायः पुंसिजालंस्मात्तत्तत्तावगम्यराजवाहनंवल्लो
 कयंत्यतिष्ठतः सोपितस्यास्तदोत्थादितभावासानां सामग्यालव्वलस्येवविषमशरस्यशरव्यापमानमानसोवभूवा सामन
 मीस्यमचितयत् अनन्यसाधारणसौंदर्येणानेनकस्यापुमिभाष्यवतीनांलोचनोत्सवः क्रियते पुत्रालेनामुनापुंश्रीणांपुत्रव
 तीनांसोमंतिनीनांकानामसीमंतमौक्तिर्कक्रियते कास्यदेवीकिमन्नाकारणकारणमस्यमन्मथोमामपहसितनिजलावण्यमेनं

रामः
 २०

विलोकयंती मस्य ये वातिमात्रं मधुनिजनामसान्वयं करोति किं करोमि कथमयं तात व्यदति. ततो बालचंद्रिका तयोः तं रंगदृष्टिमाववि
 वे कैर्तात्वाकांता समाजसंनिधौ राजनंदनो दंतस्य सम्यगाख्यानमनुचितमिति लोकसाधारणैर्वाक्यैः भाषत भर्तृदारिकं यं सकलकला
 प्रवीणो देवतासां निधकण आहवनिपुणो भूः सुरकुमारो मणिमंत्रौषधज्ञः परिचर्याहो भवत्या प्रज्यतामिति. तदा कर्णपनिजम
 नोरथमनुयंस्या बालचंद्रिकायां संतुष्या तं रंगतरंगावलीमं दानिलेनेव संकल्पते नाकुलीकृता राजकन्या जितमारकुमारं समु
 चितामनासीनविधाय सखीहस्तेन शस्तेन गंधकुसुमाक्षतघनसारतां वृत्तादिना नानावस्तुनिचयेन पूजां तस्मै कारयामास. रा
 जवाहनोप्येवमचितयेतयो निधेर्जातिस्मरत्वावयोः समानमेव तथापि कालजनि तविशेषस्यैर्वाक्यैः स्थाज्ञानमुत्पादयि
 ष्यामि. तस्मिन्नेव समये कोपिमनोरमो राजहंसः केलीविधितस्या तदुपकंठमगमत् समुत्सुक्य राजकन्यया मरालग्रहणे
 तियुक्तां बालचंद्रिकामवलोक्य समुचितो वाक्पावसा एषदति संभाषणनिपुणो राजवाहनः सलीलमलपत् सखिपुणसां रामः
 बोनामकश्चिन्महीचक्षुभो मनोवद्वया सह विहारं घृष्ट्या कमलाकरमवाप्य तत्र कोकनंदकंदवसमीपे निद्राधीनमानसा

दशः
२१

५

जहं संशयैर्गृहीत्वा विसृज्येन तस्माच्चरणयुगलं निगडयित्वा कांतामुखं सानुगं विलोकयन् मंदस्मितविकसितैककपोलं मंडलत्वा
मभाषत इंदुमुखि मया बद्धो मरालः श्रोतो मुनिवदस्ते स्वेष्टयानेन गम्यतामिति सोऽपि राजहंसः श्रावमश्रपत् महीपालपदस्मि
न्नुजसंघे लुच्छानपरायणतया परमानंदेन तिष्ठंतं नैष्ठिकं मामकारणराज्यगर्वेणावमानितवानस्मि तदेतस्याप्यनारमणीविहसंता
पमनुभवेति विषमवदनः सांवीर्जीवितेऽश्वरीविहमसहिष्णुर्मौंटं उवस्त्रणमसविनयमभाषत महाभाग यदज्ञादेनेवौकरवंतत्
ह्यमस्वेति सतापसः करुणाहंष्टेतास्तमवदत् राजन्निदजन्मनिभवतः श्रापयत्तामिवोभवत् मद्धचनस्यामोघतया भाविनि
जननेशरीशंतरगताया अस्याः सारसिजास्यासैनमुहूर्नेद्वयमच्चरणयुगलं बंधनकारितया मासद्वयं श्वं खलनिगलितचरणो
रमणीवियोगविषादप्रभुभूयपश्चादनेककालं वल्लभया महाराज्यसुखं लभस्वेति तदनुजातिस्मरत्त्वमपि तयोऽनुग्रहात् तस्मान्म
रालबंधनं न करणीयं त्वयेति सापिभर्तृदारिका तद्वचनकर्णनाभिज्ञातस्वपुणतनजननवृत्तांता तमयं मत्स्याणवद्वेभदतिमनसिजा
नतीरागपद्वचितमानसा मंदहासमवोचत् सोऽप्यपुःश्रावोयंतवती संदेशपरिखालनायतया विधं हंसबंधनमकार्षीत् तथा हिलोके पडि

रामः
२१

ता अपि दक्षिणेनाकार्यकुर्वतीति कन्याकुमारवचन्योऽन्यपुरातननामधेयपरिवेतेः परस्परज्ञानायसाभिज्ञमुक्तां मनोज्ञराग
 पूर्णमानसोऽवभवतुः तस्मिन्नेवावसानेमालवेद्रमहिषीपरिजनपरिहृताद्दहितकेलीविलोकनायतंदेशमवाप. वालचंद्रिका
 तुतां विलोमसंभ्रमं हस्यनिर्भेदभियाहस्तसंज्ञयापुष्पोद्भवसेव्यमानं राजवाहनं दृक्ष्वारिकांतरितगात्रमकरोत्. सामानसा
 रमहिषीसखीसमेतायाद्दहितुर्नानाविधां विहारलीलामनुभवतीक्ष्णं स्थित्वा निजागारगमनायोयुक्तावभवमातरमनुगच्छ
 त्यवेति संदरीराजहंसकुक्षित्वकविहारवाद्यो कलीवने मंदतिकमागतं भवंतमकांडएव विस्मयमया समुचितामिति जनसु
 न्यनुगमनं क्रियते तदनेन भवन्मनो नुरागेन्यथामाभूदिति मगलमिव कुमारमुद्दिश्य समुवितालापकलापं वदंती पुनः परिहृ
 त्तेन नयनावदनं विलोकयंती नितमं हिस्रमगात् तत्र हृदयवत्प्रभकथाप्रसंगे वालचंद्रिका कथिततदन्वयनामधेयामन्मथवा
 यपतनव्याकुलमानसा विरहवेदनया वदन्त्यपक्ष्णशिकले वक्षामक्षामाहाणदिसकलव्याहारादिसकलव्यापारं परिहृत्य रहस्य
 मंदिरमलयजरासक्षालितपद्मवकुसुमकल्पिततल्पतलायनतनुलतावभूत् तत्र तथा विधावस्थामवंती मन्मथानलसंतप्तमांसुकं

२३. मारी. कुमारी. निरीक्ष्या विन्नो वयस्या गणः कांचन कलशं संवेतानि हरिचंदनो शीरघनसारमिलितानि तदभिषेककल्पितानि सलिलानि
 २२ विसृतं तु मयानिवासं विवर्जितं नीदलमयानि तालवृंतानि च संतापहरणानि बहूनि संपाद्य तस्याः शरीरमशिशिरयत्. तदपि शीतलोपव
 २२ रणं सलिलमिव तप्तैलेतदंगे दहनमेव संतादा विश्रकारः किं कर्त्तव्यतामृदां विषसां बालचंद्रिका मीषदुन्मीलितेन कटाक्षवीक्षि
 तेन वाष्पकणाकुलेन विलोक्य किं हानलोष्मनिः श्वासलपिता धरयानतां ग्याशनेः सगद्गदं व्यलापि. प्रियसखिकामः कुसुमा
 युधः पंचवाणरतिन्नमससमुच्यते. इयमहमसंख्यैरिमुभिरनेन हन्ये सिखचंद्रमसं वडवानलादतितापकरं मन्ये. यदस्मिन्नंतः प्र
 विशति शुष्यति पारावारः सति निर्गते तदैव वद्धते. दोषाकरस्य दुष्कर्म किं वर्ण्यते मया यदनेन निजसहोदर्याः पद्मालयायागे
 हभूतमपि कमलं हन्यते. विहानलसंतप्रहृदयस्पर्शनं नूनमुष्मीकृतः स्वल्पी भवति मलयानिलः. नवपल्लवकल्पितं तत्स
 मिदमनंगाग्रिशिखापटलमिव संतापंतनोस्तनोति. हरिचंदनमापेपुण निजयष्टि संश्लेषवदुगगहनलिप्तो लवणगालसंकलि
 तमिव तापयति शरीरं. तस्मादलमलमायासेन शीतलोपचारोत्सावणपज्जितमन्मथो राजकुमारस्वागदं कारो मन्मथत्वरपहरणे सो

रामः
 २२

पितृसुमशक्वोमयाकिंकरोमीतिवालचंद्रिकामनोजन्मरावस्थापरमकाष्ठांगतांकोमलांगीतांराजावाहनलावण्याधीनमानसामनन्य
 शस्त्रोमयाकिंकरोमीरणामवेक्ष्यात्मन्यचिंतयत० कुमारः सत्समानेतयोमयानोवेदेनांस्मरणीयांगतिंनयिष्यतिमीनेकेतनः तत्रो
 घानेकुमारयोर्न्योन्यावलोकनवेलायामसमसायकः समंमुक्तसायकोःभर्त० तस्मात्सुन्दरानयनंकरं ततोवंतीसुंदरीरक्ष
 यायसमयोवितर्कणीयचतुरंस्खीगणंनियुज्यराजकुमारमंदिमवाप० पुष्पवाणवाणतूणीरायमानमानसोनंगतमावयवसंप
 र्कपरिष्मानपल्लवशयनमधिष्ठितोराजवाहनः प्राणेश्वरीमुद्दिश्यसहयुवोद्भवेनसंलपन्नागतांप्रियवयस्यामालोकयारम्भलमन्त्रे
 वणीयास्ततेववासचंद्रिकागतेतिसंतुष्टमनाः निटिलतटमंडनीभवदंबुजकोरकाकृतिलसदंजलिपुटामितोनिषीदेतिनिर्दिष्टस
 मुवितासनासीनामवंतिसुंदरीप्रेषितंसकर्षणांचर्लविनयेनददतीतांकांताहृत्तांतमष्टछत्र० तथासविनयमभाणिदेवकीडा
 वनेभवदवलोकनकालमारभ्यमन्मथमथ्यमानापुष्पतल्यादिषुतापशमनमलच्चवतीवामनेनेवोन्नततरुफलफलभ्यंलदरः
 स्थलालिंगनसौर्यंस्मरंधतयालिप्तः साख्यमेवपत्रिकामालिख्यवल्लभायेनामर्पयेतियांनियुक्तवती० राजकुमारः पत्रिका

दशः तामाहायपपाठ० सुभंगकुसुमसुकुमारं जगदनवद्यं विलोकते रूपं० मममानसमभिलषतिलं चित्रं कुरुतथा मदलं० इति पठित्वा साद
 २३ रमभाषत० सखि घ्रायावन्तामनुवर्तमानस्य पुष्पांद्रवस्य वक्षभात्वमेव तस्यामर्गादृशो वहिश्चरः प्राणाश्च वर्तसे त्वच्चातुर्यमस्यां क्रिया
 २३ यामालवालमभूत्० तदखिलं करिष्यामि न तां ग्यामन्मनः काङ्क्षिमाख्यातं यदा के लीवने कुरंगनयनालोचनपथमवर्तत तदैवापस्त
 तमदीयमानसामास्वमंदिमगात्० साचेतसोमाधुर्यकाङ्क्षिन्ने स्वयमेव जानाति० ३ः कश्चन्यातः पुरप्रवेशस्तदनु रूपमुपायमुपपा
 द्यश्वः परश्चोदानतां गीमंगमिष्यामि० मरुदंतमेवमाख्याय शिरीषकुसुमसुकुमाराया यथा शरीखाधानजायेत तथा विधमुपायमा
 बोधि० बालवेंद्रिकापितस्य प्रेमगर्भितं वचनमाकर्ण्य संतुष्टा कन्या पुरमगच्छत्० राजवाहनोपियत्र हृदयवक्षभावलोकनसुखमल
 भततदुद्यानं विरहविनोदाय पुष्पांद्रवसमन्वितो जगाम० तत्र च कोरलोचनावधितपक्षवकुसुमनिकुहं वमहीरुहसमूहं शरदिदमु
 ख्यामन्मथसमाराधनस्थानं च नतां गीपदयं निविहितं शीतलसैकततलं च सुदताभुक्तमुक्तं माधवीलतामंडपांतरपक्षवतल्पं च वि
 लोकयन् ललनातिलकविलोकनवेलाजनि तशेषाणि स्मारं स्मारं मंदमाहृतकं पिता निनवन्नतनपक्षवानिमदनाग्निशिखाश्च

राम.
 २३

यकितोदर्शदर्शमनोजकर्णेजपानामिधकोकिलकीरमधुकरणंकाणितानिआवंश्रावंश्रावेकारेणकविदप्यवस्थातुमसहिष्णुः
 परिवन्नाम० तस्मिन्भवसोर्धणीसुरएकः सस्मचितनिवसनः स्फुरन्मणिकुंडलमंडितोमुंडिकंमस्तकमानवसमेतश्रुतुरवेव
 मनोरमोयदृष्टयासमागतः समंततोभ्युक्षसन्नेतोमंडलंराजवाहनमाशीर्वादध्वं सर्वकंददर्श० एतासादरंकोभवान्कस्यांविद्या
 यांनिपुणरतितेयप्रष्टुः सचविद्येश्वरनामधेयोहमैंद्रजालिकविद्याकोविदोविविधदेशेषु राजमनोरंजनायभ्रमन्नुज्जयिनीम
 घागतोस्मीतिशशंस० पुनरपिराजवाहनं सम्पगालोकाः स्यांलीलावनोपांडुरतानिमिन्नंकिमिति साभिप्रायंविदस्याष्ट
 त्पुष्पोद्भवश्चैंद्रजालिकेनिजकार्यकरणंतर्कयन्नेनमादरेणवभाषे० ननुसतांसत्यस्याभाषणपूर्वतयाचिरंरुचिरभाषणोभ
 वानस्माकप्रियवयस्योज्ञातः सुरुदामकथं चमैकिमस्ति० केलीवनेस्मिन्वसंतमहोत्सवायागतायामालवेंद्रमतापाराजनंदनस्या
 स्यवाकस्मिकसंदर्शनेन्योन्यानुगगातिरेकः समजायत० सततसंभोगसिधुपायाभावेनासावीदशीमवस्थामनुभवतीति० विद्येश्वरोल
 ज्जाभिगमंराजकुमारमुखमभिवीक्ष्यविश्वितमंदहासोव्याजहारः देवभवदनुवरेमयितिष्ठतितवकार्यमसाध्यंकिमस्ति० अहमिंद्रजालि

२. कु.

२४

२५

विद्यया मालवेन्द्रमोहयन्त्येव जनसमक्षमेव तत्तयौने परिणयं वयित्वा कन्यातः पुरं प्रवेशं करिष्यामीति ॥ दृष्टान्त एषा ज्ञकन्यापेसखी मुखेन पूर्व
मेव कथयितव्य इति ॥ संतुष्टमना महीपतिरिति मित्रं मित्रं प्रकटीकृतकृत्रिमक्रियापाटवं विप्रलंभकृत्रिमप्रेमसहजमोहाद्वेदिनं तं विद्येश्वरं सख
दुमानं विसमर्ज ॥ अथाजवाहवाहनो विद्येश्वरः क्रियापाटवेन कलितमिव मनोऽर्थं मन्यमानः पुष्पाद्वेन सह स्वमंशिरिमुपेत्य सादरं वाल
चंद्रिकामुखेन निजवस्त्रभाष्ये महीसुरक्रियमाणं संगमोपायं वेदयित्वा कौतुकावृष्टरुदयः कथमिमांशपांशययामीत्यतिष्ठत् ॥ पश्चः
प्रभाते विद्येश्वरोऽसभावगोतिशिते गतिचतुरस्तादृशेन महतानिजपरिजनेन सह राजभवनद्वारांति कमुपेत्य दौवारिकनिवेदितनिजशृत्तां
तः सह सोपगम्य सप्रणामे मंदजातिकः समागत इति ह्यः स्थेर्विज्ञापिते न तद्दर्शनं कुतह लाविष्टेन समुत्सकावरोधसहितेन मालवेन्द्रो
णसमाहूयमानो विद्येश्वरः कक्ष्यांतं प्रविश्य सविनयमाशिवंदत्वा तदनुज्ञातः परिजनतादृशमानेषु बाधेषु न दत्तगायकीषु मंदकलको
किलामज्जलध्वनिषु समधिकरागं जितसामाजिकमनोवृत्तिषु पिष्टिकाभ्रमणेषु सपरिवारपरिवृटं भ्रामयन् मुकुलितनयनः क्षणम
तिष्ठत् ॥ तदनुविषमं विषमुत्त्वणं वमंतः फरगालं करणालराजिनीराजितराजमंदिराभोगाभोगिनो भयंजनयंतो निश्चेरुः गध्राश्च बहव

रामः
२४

स्तुतैरहिपतीनादायदिविसमाचान्० ततोऽप्रजन्मानरसिंदस्यहिरण्यकशियोर्देस्येश्वरस्यविदारणमभिनीयमहर्ष्यान्वितंराजानम
 भाषत० राजन्वमानसमयेभयतामुभयवकंद्रष्टुमुचितं० ततःकल्याणपरंपरावाप्रयेभवदात्मजाकारायालरुण्यानिखिललक्षणो
 पेतस्यराजनंदनस्यविवाहः कार्यइति० तदवलोकनकुतहलेनमहीपालेनानुज्ञातः० समंकल्पितार्थमिद्विसंभावनसंयुद्धवदनः
 सकलमोहजनकमंजनलोचनयोर्निक्षिप्यपरितोऽवलोकयत्० सर्वेषुतदैंद्रिकंजालिमेवकर्मतिस्माद्रूपं पश्यत्सरागपल्लवितरु
 येनराजनकमंजनलोचनयोर्निक्षिप्यपरितोऽवलोकयत्० सर्वेषुतदैंद्रिकंजालिमेवकर्मतिस्माद्रुवाहनेन सर्वसंकेतसमागतामनेक
 भूषणभूषितांगीमवंतिसुंदरीवैवाहिकमंत्रतंत्रनेपुण्येनाग्निंसाक्षीकृत्यसंयोजयामासाक्रियावसानेसतोद्भूतजालपुरुषाःस
 र्वगच्छंतुमवंतइतिदिजन्मनोच्चैरुच्यमानेसर्वमायामानवायथायथमंतर्भावंगताः० राजवाहनोपिपूर्वसंकल्पितेनगृहोपाय
 वानुर्यणेन्द्रजालिकपुरुषवत्कन्यापुरंप्रविवेश० मालवेन्द्रोपितद्रूपंमन्यमानस्तस्मैवाडवायप्रचुरतरंधनंदत्वाविद्येश्वर
 मिदानींसाधयेतितंविमज्ज्यस्यमंतर्मदिंजगाम० ततोऽवतिसुंदरीप्रियसहचरीपरिवारवत्सलोपेतासुंदरीमंशिरंययो० एवंदेवमानु

२५

२५

२५

भवलेनमतोरथसायक्यमुपेतो राजवाहनः सासमधुवेष्टाभिः शनैः शनैर्हरिणलोचनाया लज्जामयनयन्करतगगमुयनयेन् रहो वि
श्रममुपजनयन्संलापेतदनुलापपीयूषलोत्तुमश्चित्रवित्रं विनहारिणं चतुर्दशमुवनवृत्तान्तं श्रावयामास ॥ ॥ इति श्री हंदिनः
कृतौ दशकुमारचरिते पूर्वपीठिका समाप्ता ॥ ॥ संवत् १८३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

रामः
२५